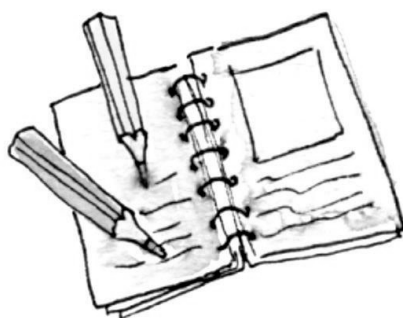

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkoset –sarja:

1. Avoimet perinnebiotoopit 2. Puustoiset perinnebiotoopit
3. Perinnebiotooppien hoidon suunnittelu ja rahoitus 4. Perinnebiotooppien hoitomenetelmät ja -kustannukset

PERINNEBIOTOOPPIEN HOIDON OHJEVIHKONEN 3

**PERINNEBIOTOOPPIEN HOIDON SUUNNITTELU
JA RAHOITUS**

PERINNEBIOTOOPPIEN HOIDON SUUNNITTELU JA RAHOITUS

Sisältö:

1. Hoidon tavoitteet ja hoitokohteiden valinta
2. Hoidon suunnittelu
3. Hoitosuunnitelma ja –päiväkirja
4. Yhteistyötahot ja hankkeen rahoitus

1. Hoidon tavoitteet ja hoitokohteiden valinta

Perinnebiotoopit ovat syntyneet pitkään jatkuneen perinteisen niitty- ja laiduntalouden tuloksina, eivätkä ne säily ilman jatkuvaa hoitoa. Perinnebiotooppien määrä on laskenut Suomessa selvästi alle yhteen prosenttiin siitä, mitä se oli 1800-luvun lopulla. Näin suuri elinympäristöjen väheneminen näkyy monien eliöiden taantumisena ja uhanalaistumisena. 1990-luvulla toteutettiin Suomessa valtakunnallinen perinnebiotooppien inventointiprojekti, jossa oli tavoitteena löytää biologisesti monimuotoisimmat sekä kulttuurihistoriallisesti ja maisemallisesti arvokkaimmat alueet, selvittää Suomen perinnebiotooppien tila sekä niiden hoitotarve ja hoitotavoitteet. Tulokset julkaistiin alueellisissa perinnemaisemajulkaisuissa sekä projektin valtakunnallisessa loppuraportissa. Inventoinnissa löytyi arvokkaiksi luokiteltuja perinnebiotooppeja yhteensä vain 18 640 hehtaaria 3694 kohteessa.

Perinnebiotooppien hoidon tavoitteena on säilyttää ja vahvistaa perinteisen maatalouden muovaamien omaleimaisten ympäristöjen biologisia, kulttuurihistoriallisia, maisemallisia sekä maankäytön jatkuvuuteen liittyviä ominaispiirteitä. Perinnebiotooppien hoidon tavoitteet liittyvät yhtä lailla myös tutkimus- ja opetuskäyttöön. Lisäksi hyvin hoidetuilla perinnebiotoopeilla on merkitystä maaseudun viihtyvyydelle ja vetovoimaisuudelle.

Perinnebiotooppien hoidossa biologisena tavoitteena on säilyttää laidunnettujen ja niitettyjen luontotyyppien koko alueellinen ja ekologinen vaihtelu sekä eri luontotyyppien luontainen ja harvinainen eliölajisto. Hoidon päämääränä on myös perinnebiotooppien elinvoimaisten eliöpopulaatioiden säilyttäminen Suomessa. Suomi kantaa myös kansainvälistä vastuuta perinnebiotooppien säilyttämisestä mm. Suomessa esiintyvien EU:n luontodirektiivin liitteessä I lueteltujen perinnebiotooppien luontotyyppien osalta. Direktiivin luontotyyppijako tosin ei ole suoraan verrannollinen Suomen perinnebiotooppityypittelyn kanssa. Oma erityisvastuunsa Suomella on kaskimaille syntyneiden hakojen ja metsälaidunten erityispiirteiden säilyttämisessä. Luontodirektiivin liitteessä II on lueteltu myös 18 perinnebiotooppien eliölajia, joiden säilyttä-

Suomessa esiintyvät EU:n luontodirektiivin liitteessä I mainitut perinnebiotooppien luontotyyppit. Erityisen tärkeät on merkitty tähdellä (*). (Salminen ja Kekäläinen 2000)

Merenrantaniityt *
 Kuivat nummet
 Kuivat niityt ja pensaikot kalkkipitoisella alustalla (tärkeät orkidea-alueet*)
 Runsaslajiset jäkkiniityt
 Runsaslajiset kuivat ja tuoreet niityt *
 Alvarit ja kalkkivaikutteiset kalliokedot *
 Siniheinäniityt
 Kosteat suurruohoniityt
 Tulvaniityt
 Alavat niitetyt niityt
 Vuoristojen niitetyt niityt
 Lehdes- ja vesaniityt *
 Hakamaat ja kaskilaitumet

misessä Suomessa on merkittävä kansainvälinen vastuu. Luontodirektiivi ohjaa Natura 2000 -alueiden valintaa.

Perinnebiotoopeilla esiintyvät Suomen kansainväliset vastuulajit.	
Uhanalaisuusluokat: CR = äärimmäisen uhanalainen, EN = erittäin uhanalainen, VU = vaarantunut, NT = silmäläpidettävä, LC = elinvoimainen. (Salminen ja Kekäläinen 2000)	
Perhoset	Putkilokasvit
Mäkihiilikoi, <i>Anacamptis fuscella</i> , NT Luhtasirppikäriäinen, <i>Ancylis kenneli</i> , VU Luhtakirjokääriäinen, <i>Aterpia chalybeia</i> , EN Ketotöyhtökoi, <i>Bucculatrix argentsignella</i> , CR Ahoamukääriäinen, <i>Clepsis lindebergi</i> , EN Karjalanpussikoi, <i>Coleophora carelica</i> , CR Ruijannokiperhonen, <i>Erebia medusa ssp. polaris</i> , NT Luhtatuikekoi, <i>Prochoreutis solaris</i> , VU Isoapollo, <i>Parnassius apollo</i> , NT (maailman uhanalaisuusluokituksessa VU)	Pohjannoidanlukko, <i>Botrychium boreale</i> , VU Suikeanoidanlukko, <i>Botrychium lanceolatum</i> , VU Ahonoidanlukko, <i>Botrychium multifidum</i> , NT Pikkunoidanlukko, <i>Botrychium simplex</i> , EN Perämerensilmäruoho, <i>Euphrasia bottnica</i> , LC Ahosilmäruoho, <i>Euphrasia rostkoviana subsp. fennica</i> , VU Ruijanesikko, <i>Primula nutans var. jokelae</i> , EN Sammakonleinikki, <i>Ranunculus reptabundus</i> , VU

Hoito tulisi ensisijaisesti kohdistaa arvokkaimmille alueille. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä säilyttämään luonnon monimuotoisuutta, vaan näiden lisäksi jo umpeenkasvaneita alueita tulisi kunnostaa. Kunnostettavia lisäalueita on arvioitu tarvittavan vähintään kaksi kertaa niin paljon kuin mitä inventoinneissa löydettiin. Kunnostettaviksi soveltuisivat etenkin arvokkaiden alueiden yhteydessä tai niiden lähellä sijaitsevat alueet, joilla on vielä kohtalaisesti niitty-lajistoa jäljellä. Esimerkiksi metsittyneet entiset niityt ovat kunnostuskelpoisempia kuin entiset pellot, joiden muuttaminen niityksi on paljon vaikeampaa ja hitaampaa. Valittavilla hoitokohteilla tulisikin olla taustallaan perinteinen maankäytön historia, jotta kunnostus onnistuisi. Monimuotoisuuden säilyttämiseksi tulisi saada aikaan nykyistä laajempia perinnemaisemakokonaisuuksia ja tiheämpi perinnebiotooppiverkosto. Tärkeää olisikin keskittää hoitoja sellaisille alueille, joilla on useita toisiaan lähellä sijaitsevia perinnebiotoopeja. Tällaisilla verkostoilla on erityisen suuri merkitys niin sanotuissa metapopulaatioissa eläville lajeille, kuten monille perhosille. Samalla kannattaa kiinnittää huomiota siihen, että maan eri osissa saadaan säilymään riittävästi erityyppisiä perinnebiotoopeja.

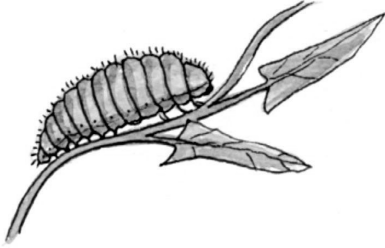
Arvokkaiksi luokiteltujen perinnebiotooppien pinta-alat (ha, luvut pyöristettyjä), tavoitepinta-alat (ha) sekä erityisvastuut perinnebiotooppityypeistä alueittain. (Salminen ja Kekäläinen 2000)			
	Arvokkaita perinnebiotoopeja	Hoitotavoite	Erityisvastuu
Lounais-Suomi	4 170	14 000	Kedot, tuoreet niityt, merenrantaniityt, nummet, lehdesniityt
Uusimaa	1 070	5 500	Kedot, tuoreet niityt, merenrantaniityt
Kaakkois-Suomi	280	1 500	Niityt
Häme	1 080	4 700	Kedot, tuoreet niityt, järvenrantaniityt
Pirkanmaa	900	4 500	Tuoreet niityt, järvenrantaniityt, hakamaat
Keski-Suomi	740	1 500	Hakamaat, metsälaitumet
Etelä-Savo	670	2 500	Hakamaat, metsälaitumet, kaskimetsät
Pohjois-Savo	1 020	3 000	Hakamaat, metsälaitumet
Pohjois-Karjala	450	2 500	Niityt, ahot, kaskimetsät, hakamaat
Länsi-Suomi	1 310	3 000	Merenrantaniityt, suoniityt
Pohjois-Pohjanmaa	3 690	9 000	Merenrantaniityt, suoniityt, tulvaniityt, nummet
Kainuu	1 240	3 800	Vaaramaisemaseutujen hakamaat ja metsälaitumet
Lappi	2 070	4 500	Tulvaniityt, kedot, suoniityt, kyläkentät
Yhteensä	18 690	60 000	

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkoset -sarja:

1. Avoimet perinnebiotoopit 2. Puustoiset perinnebiotoopit

3. Perinnebiotooppien hoidon suunnittelu ja rahoitus 4. Perinnebiotooppien hoitomenetelmät ja -kustannukset

Muiden perinnebiotooppikohteiden läheisyyden lisäksi hoidon suunnittelussa ja tavoitteiden asettelussa on huomioitava kohteen mahdollinen sijainti arvokkaalla maisema-alueella, kulttuurihistoriallisesti merkittävällä alueella tai suojelualueella, mitkä osaltaan antavat lisäarvoa kohteen hoitamiseksi. Lisäksi on arvioitava hoidon vaikutukset maisemaan, alueen kasvillisuuteen ja muihin eliölajeihin. Erityisesti on tarkasteltava vaikutuksia uhanalaisiin lajeihin, jos niitä esiintyy alueella.

Alueen hoidon tulee perustua olemassa olevaan luontoon, sen arvojen ylläpitämiseen ja parantamiseen. Vanhaa lehtipuustoa kasvavan entisen niityn raivaaminen uudelleen niityksi tuhoaa sen luonnonarvot ja siitä ei todennäköisesti ahkerallakaan hoidolla saada niin merkittävää niittynä kuin se olisi lehtimetsänä. Hoito tulee kohdentaa alueille, joilla on nykyisellään perinnebiotooppien kannalta merkittäviä luonnonarvoja. Minkä tahansa umpeutuvan alueen hoidon uudelleen aloittaminen ei aina

kannata, vaan sukkession jatkuminen saattaa joissain tapauksissa olla luonnon monimuotoisuuden kannalta suositeltavampaa.

Kunnostuksessa tai ennallistamisessa raivaamalla, niittämällä ja laiduntamalla saadut myönteiset vaikutukset näkyvät jo muutamassa vuodessa. Kasvillisuuden muutos rakenteeltaan aidoksi niityksi kestää kuitenkin pidempään, jopa vuosikymmeniä. Kunnostus on helpompaa alueilla, joilla kasvillisuuden biomassa on vähäisempi. Mitä enemmän aluetta on lannoitettu, sitä vaikeampi siitä on kunnostaa niittyä. Laidunnustapaa muuttamalla voidaan tehostaa ravinteiden poistoa rehevöityneeltä alueelta. Kunnostusta tehostaa niittäminen laidunnuksen lisäksi. Maaperän ravinteiden ja sitä kautta biomassan vähentäminen on olennaista, muttei välttämättä takaa hoidon onnistumista. Ennallistamisen onnistumiseen vaikuttavat monet muutkin asiat, kuten maalaji, maaperän rakenne ja kerrostuneisuus sekä lähiympäristön ominaisuudet. Kaiken kaikkiaan ennallistava hoito on huomattavasti vaativampaa, kalliimpaa ja tuloksiltaan vähäisempää kuin ylläpitävä hoito.

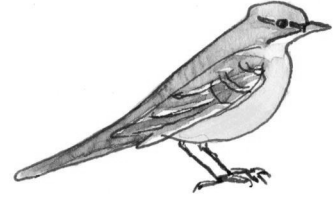
Biologiset laatuvaatimet eri perinnebiotooppityypeillä

Hoidon biologisena tavoitteena on perinnebiotooppien eliöstön ylläpitäminen tai sen palauttaminen. Hoidon peruserätyytenä on negatiivisen ravinnetalouden ylläpito. Vuosittaisten hoitotoimien avulla alueilta tulee poistua vähintään yhtä paljon ravinteita kuin niitä sinne tulee kasvien tuotannon, laiduneläinten jätösten ja typpilaskeuman mukana. Keskeisintä on, että hoidettavalla alueella typen ja fosforin määrät eivät lisäänty, vaan pysyvät samana tai vähentyvät. Perinnebiotooppia ei välttämättä turvaa se, että sitä on "aina" laidunnettu ja laidunnetaan yhä. Laidunnustapa ei saa olla sellainen, että ravinteita kertyy hoitokohteelle. Hoidon perusteisiin kuuluu myös kasvillisuuden avoimuuden säilyttäminen sekä maaperän lannoituksesta, kylvöstä, ojituksista sekä torjunta-aineiden ja lisäravinteiden käytöstä pidättäytyminen.

Hyvin hoidetulla niityllä vallitsevat matalakasvuiset niittyajit. Parhaimmilla tuoreilla niityillä saattaa neliömetrin alalla esiintyä jopa 40 putkilokasvilajia. Kasvillisuus muodostaa niityllä yhtenäisen ja tiiviin kasvuston, eikä mikään laji ole selvässä valta-asemassa muihin nähden. Mikäli umpeenkasvun osoittavat kookkaat tyyppiä suosivat ruohot ja heinät ovat lajistossa valta-asemassa, on hoito epäonnistunut. Myös nuoret puut ja puiden taimet ovat osoitus epätydyttävästä hoitotilanteesta. Koska niittyajisto on valoa suosivaa, vaikuttaa puuston määrä

niityn kasvillisuuden rakenteeseen selvästi. Niitylajisto keskittyy aukko- ja puurakenteisiin, ja puiden katveessa vallitsevat varjopaikkojen lajit. Kasvillisuus on puiden ja pensaiden juurella varjotuksen takia myös harvempaa. Yksittäisiä puuyksilöitä ja muutamia pensaita lukuun ottamatta varsinaisten niittyjen tulisi yleensä olla avoimia. Puut ja pensaikat vaikeuttavat niittyjen hoitamista niittämällä.

Nummien hoidossa tavoitteena tulee olla mosaiikkimaisen nummi- ja ketokasvillisuuden säilyttäminen tai sen palauttaminen. Varpujen lisäksi nummille kuuluvat karujen ketojen lajit. Kataja ei saa vallata liikaa alaa. Katajan, varvikon ja puiden taimien levittäytyminen estetään kulottamalla alueet ajoittain.

Ranta- ja tulvaniityillä, mikäli ne eivät ole hyvin kapeita, tulee kasvillisuuden olla selvästi rannan suuntaisesti vyöhykkeistä. Kasvillisuus ei saa koostua yksinomaan korkeakasvuisista heinistä, kuten järviruo'osta, ruokohelpistä tai kastikoista. Myöskään pensaikat ei saa levittäytyä niityille. Hyvin hoidetuilla ranta- ja tulvaniityillä ylimmät niittyvyöhykkeet ovat matalakasvuisia ja monilajisia. Mikäli nämä vyöhykkeet ovat pensoituneet ja metsittyneet, tulee ne raivata osaksi hoidettavaa kohdetta.

Suoniittyjä hoitamalla pyritään säilyttämään suoluontoa ja niittämisestä hyötyvää soiden eliölajistoa. Hoidon, erityisesti vesityksen suhteen tulee olla varovainen, ettei samalla hävitetä vaateliaita ja uhanalaisia suokasveja. Hoitotoimet on suunniteltava tarkoin ja niiden vaikutusta kasvillisuuteen on hyvä kokeilla vähemmän arvokkailla alueilla.

Hakamailla puuston ja pensaikon on oltava riittävän väljää ja aukkoista, jotta valon määrä ei rajoittaisi niittykasvillisuuden kehittymistä. Sopiva latvuspeittävyys on 10 – 35 % välillä. Pensaikat on suositeltava jättää pääosin ryhmiksi puiden tyville. Metsälaitumilla latvuspeittävyys on suurempi, yli 35 %. Silti myös metsälaitumille kuuluvat pienet niittyaukot, joilta eläimet saavat huomattavan osan syömästään rehusta. Mikäli niittyaukot ovat metsittymässä, ne tulee raivata niittykasvillisuuden elvyttämiseksi. Puustoisilla perinnebiotoopeilla puuston tulee olla ikärakenteeltaan vaihtelevaa ja myös lajistoltaan monipuolista. Alueellisen perinteen vuoksi joillakin hakamailla voi tietyn valtapuulajin suosiminen olla perusteltua (koivuhaat, tammahaat jne.). Vanhat puut ja lahoppuut ovat erittäin tärkeitä puustoisten perinnebiotooppien eliöstölle.

Lehdesniityillä vuorottelevat lehdestetyt lehtipuut ja avoimet niittyaukot. Niittyaukkojen lajisto on runsas ja koostuu sekä niitty- että lehtolajeista. Lehdesniityn säilyminen edellyttää kaikkien vuotuisten työvaiheiden, kevätsiivouksen, heinänteon, mahdollisen jälkilaiduntamisen sekä lehdesten teon, toteutumista. Mikäli heinänteko ja latvomisen jäävät tekemättä ja laiduntaminen lisääntyy, alkaa lehdesniitty hiljalleen muovautua hakamaaksi.

2. Hoidon suunnittelu

Hoitotarpeen arviointi

Hoidon suunnittelu alkaa kunkin alueen kunnostus- ja hoitotarpeen arvioinnista ja tavoitteiden asettelusta. On selvítettävä, kuinka kauan alue on ollut hoitamattomana ja mitä aloitettavalla hoidolla tavoitellaan. Hoidon laatutavoitteen asettaminen ei aina ole aivan yksiselitteistä; jo-

kaisella voi olla oma näkemyksensä siitä miltä perinnebiotoopin tulee näyttää. Tavoitteen asettamista varten tarvitaan tietoa alueen luontoarvoista, sillä elävistä lajeista ja niiden menestymiseen vaikuttavista tekijöistä. Myös käytettävissä olevat resurssit, kuten laiduneläimet, koneet ja ihmistyövoima, on huomioitava tavoitteita asetettaessa. Menneen maankäytön hahmottamiseksi paikallisten asukkaiden, varsinkin vanhat ajat muistavien ihmisten haastattelut ovat tärkeitä. Myös vanhoista kartoista ja ilmakuvista voi olla apua. Luontoselvityksen tarkoitus on antaa tietoa alueen luonnon nykytilasta. Tarkasteltava alue kannattaa jakaa luontotyyppiin: kallionyppylä, rantaniitty jne. Puustosta ja pensaikosta merkitään lajisto ja runsaussuhteet, puuston ikärakenne ja mahdollinen kuolleen puuaineksen, kuten kelojen, pötkelöiden ja maapuiden esiintyminen. Kenttäkerroksessa kiinnitetään huomiota valtalajien ohella myös sieltä löytyviin harvinaisiin ja uhanalaisiin kasveihin. Havainnot linnuista, nisäkkäistä ja muista eliöistä kirjataan muistiin. Kartalle merkitään myös rakenteet ja muut ihmistoiminnan merkit, kuten rakennukset ja muinaisjäännökset.

Perinnebiotooppien entistämisen aloittava raivaus kääntää kasvillisuuden kehityksen umpeenkasvulle vastakkaiseen suuntaan. Tyydyttävän hoitotuloksen saavuttamiseksi perinnebiotooppeilta tulee laiduntamalla ja niittämällä saada poistettua suurin osa kasvukauden aikana syntyneestä kasvimassasta ja siihen sitoutuneista ravinteista. Tällöin kasvillisuuteen sitoutuneet ravinteet eivät pääse kertymään alueelle, eikä karike jää tukahduttamaan alleen matalaa kasvillisuutta. Mikäli ravinnemäärät pääsevät kohoamaan puutteellisten tai väriin hoitotoimien takia, kasvu on voimakasta ja muutamat typensuosijalajit runsastuvat muiden kustannuksella. Umpeutuvilla alueilla runsastuvat lajit ovat kookkaita ja reheväkasvuisia, ja rehevöityvillä laidunnetuilla alueilla suhteellisen matalakasvuisia runsasravinteisten paikkojen lajeja. Laidunnettujen alueiden rehevöitymisen tavallisimmat syyt ovat lisärehun tuominen perinnebiotoopeille, laidunnus osana nurmilaitumia sekä pelkkä yölaidunnus. Niitettävillä alueilla niittoaineksen keräämättä jättäminen tai liian myöhäinen niitto aikaansaa ravinteiden kertymistä. Myös ilman kautta tapahtuva typpilaskeuma ja rantaniityillä rehevöityneet vesistöt nostavat perinnebiotooppien ravinnetasoa.

Hoitokohteen laadullisten tavoitteiden täyttämiseksi muotoillaan suunnitteluvaiheessa kullekin kohteelle hoitotavoitteet. Konkreettiset, yksiselitteiset tavoitteet ohjaavat vuosittaisia hoitotoimia ja helpottavat tuloksen arviointia. Tyypillinen esimerkki tärkeästä hoitotavoitteesta on, että laidunalueen tulee laidunkauden lopussa olla loppuun syöty. Tällaisenaan määritelmä on vielä kuitenkin tulkinnanvarainen, joten sitä olisi hyvä täsmentää. Puustoisilla hoitokohteilla esimerkki konkreettisesta hoitotavoitteesta on puuston ja pensaikon raivaaminen tietyn prosenttiosuuden verran tietyn ajan kuluessa.

Kulttuurihistoria, muinaisjäännosalueet

Perinnebiotooppien hoito voi olla perusteltua myös historiallisen tai esihistoriallisen asutuksen, perinteisen maankäytön rakennelmien tai muun kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämiseksi. Esimerkiksi latojen, aittojen ja kalamajojen sekä kivi- ja riukuaitojen säilyminen osana perinnemaisemaa on tärkeää paitsi maaseutumaisemalle, myös maatalousympäristön monimuotoisuudelle. Myös tiettyjen työtapojen ja –menetelmien vaaliminen kuuluu perinnemaisemien hoitoon.

Perinnemaisema-alueilla sijaitseviin muinaisjäännöksiin pätevät muutamin rajoituksin samat ohjeet kuin muillakin perinnemaisema-alueilla. Muinaisjäännökset ovat muinaismuistolaila rauhoitettuja ja niiden vahingoittaminen on kiellettyä, joten niiden pintaa ei saa rikkoa eikä niiden päälle saa tehdä rakennelmia. Myöskään kulottamista tai raivausjätteen polttoa ei mui-

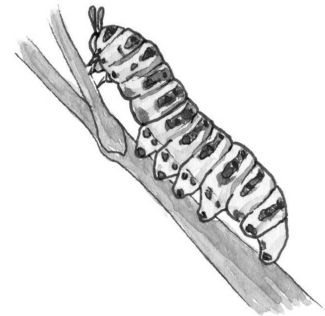
naisjäännösalueilla voi tehdä, koska muinaisjäännöksiin ei saa muodostua niihin kuulumattomia palokerroksia. Muinaisjäännösten hoitoon tarvitaan aina lupa, joka haetaan Museovirastolta. Museovirastoon tai maakuntamuseon asiantuntijoihin on hyvä olla yhteydessä jo hoitosuunnitelmaa tehtäessä. Yhteisellä maastokatselmuksella voidaan sopia alueella tehtävistä toimenpiteistä.

Hoitomenetelmien valinta

Perinnebiotooppien hoidossa on kaksi päävaihetta: kertaluonteinen kunnostusraivaus ja jatkuva, vuosittain toistettava hoito. Ennen raivaamisen aloittamista on varmistettava, että hoidon jatkuvuus on turvattu, mieluiten pitkälle tulevaisuuteen. Kunnostetun niityn ja laidunmaan vuosittain toistuvia hoitotoimia ovat niitto, laidunnus tai niiden yhdistelmä. Lehdesniityillä tehdään näiden lisäksi kevätsiivous ja lehdestys. Hakamailla, metsälaitumilla, kedoilla ja nummilla riittää usein pelkkä laidunnus ja harkittu, vähittäinen puuston käsittely. Kuitenkin myös laidunniityillä ja nummilla puiden alkuja on ajoittain poistettava, sillä osa taimista jää eläimiltä syömättä. Eri hoitomenetelmiä toteutustapoineen, tarvittavine välineineen ja kustannuksineen kuvataan tarkemmin Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkosessa 4 – Hoitomenetelmät ja -kustannukset.

Alueen aikaisempi maankäyttö vaikuttaa valittavaan hoitotapaan ja -menetelmään. Työmenetelmissä ja -tavoissa tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä vaalimaan vanhoja perinteitä ja säilyttämään alueelliset ominaispiirteet. Käytännössä vanhoista menetelmistä joudutaan useimmiten poikkeamaan, esimerkiksi koneellinen niitto on monilla alueilla viikateniittoa helpompaa. Aiemmin niittyjen hoito palveli karjantaloutta, eikä eläin- ja kasvilajeihin kiinnitetty erityistä huomiota. Myös luonnonsuojellisten tavoitteiden vuoksi voidaan alkuperäisistä maankäyttö- ja toimintatavoista poiketa esimerkiksi silloin, kun hoitotyöt räätälöidään jonkin harvinaisen tai uhanalaisen kasvin tai eläimen turvaamiseksi. Hoitomenetelmät valitaankin kohteen nykyisten luontoarvojen, käytettävissä olevien resurssien sekä hoidon tavoitteenasettelun mukaan.

Laidunnus ja niitto vaikuttavat niittykasvillisuuteen eri tavoin. Niittoniityillä on kukkia enemmän kuin laidunniityillä. Hyviä aikuisten perhosten mesikasveja ja toukkien ravintokasveja ovat mm. kaunokit, päivänkakkara, hiirenvirna, niittynätkelmä, mäkitervakko ja ruusuruoho. Näistä useimmat hyötyvät enemmän niitosta kuin laidunnuksesta. Osalle niittyperhosista kasvillisuuden poisto kerralla voi kuitenkin olla tuhoisaa, koska niille välttämätön pienelinympäristö saattaa kadota niiton yhteydessä. Näiden perhosten asuttamalla niityillä laidunnus voi olla soveliaampi hoitomenetelmä, tai vastaavasti niittäminen osa-alueittain, jolloin niittämättä jätettävää kohtaa vaihdellaan vuosittain. Päiväperhoset ovat runsaimmillaan niittyjen umpeenkasvun alkuvaiheessa (1 – 5 vuotta hoidon loppumisesta), minkä jälkeen ne alkavat vähentyä. Yksi keskeinen ongelma luonnon monimuotoisuuden kannalta on, kuinka saada säilytettyä riittävästi monille hyönteisille tärkeitä umpeenkasvun alkuvaiheessa olevia niittyjä. Laidunnuksen oikea ajoitus ja sopiva laidunpaine on tärkeää. Jos kasvillisuus syödään tarkasti matalaksi, monet perhoset häviävät paikalta. Perhosniittyjen hoidossa suositellaankin kierto-laidunnusta, jossa kulloinkin vain osa perhosten elinympäristöstä on laidunnettuna. Toisaalta monet hyönteiset menestyvät vain hyvin matalakasvuilla, tarkoin laidunnetuilla niityillä. Osalle hyönteisiä niityillä olevat pienet paljaan maan laikut ovat tärkeitä.

Vuosittaisella niitolla pystytään yleensä estämään pusikoituminen ja metsittyminen, mutta laidunnus ei useinkaan riitä pitämään kurissa puiden alkua. Yksi niittyjen hoidon keskeinen osa onkin puiden ja pensaiden alkujen ajoittainen poisto. Umpeutuneiden alueiden kunnostuksessa laidunnus saattaa olla riittämätön hoitotapa. Tällöin niitto tai niitto + laidunnus – yhdistelmä tuottaa paremman tuloksen. Niittykasvillisuus elpyy nopeammin kunnostettaessa umpeutuvia niittyjä, jos niitto ainakin alkuvuosina tehdään kaksi kertaa kesässä. Tavoitteena on poistaa ravinteita ja vähentää ongelmakasvien elinvoimaa. Toisaalta hyönteislajiston kannalta on suositeltavaa jättää osa kunnostettavasta niitystä niittämättä. Niiton voi tehdä myös valikoiden jättäen pystyyn haluttuja, kukkivia kasveja (tosin liiallinen valikointi ei kuulu asiaan). Hoidon tuloksellisuus riippuu lähtötilanteesta. Jos niityllä on umpeenkasvusta huolimatta säilynyt monia niittykasveja, hoidolla saadaan elvytettyä häviämässä olevia populaatioita ja paikalle luonteenomainen niittykasvillisuus. Usein hoidon aloittamisen jälkeen niitylle ilmaantuu kasvilajeja, joiden on luultu siltä kokonaan hävinneen.

Monimuotoiset hoitotavat ylläpitävät parhaiten luonnon monimuotoisuutta. Kaikkia niittyjä ei tulisi hoitaa täsmälleen samalla tavalla. Esimerkiksi niittoajankohta voi olla erilainen eri niityillä riippuen hoidon tavoitteista ja hoidon vaiheesta. Niitto ja / tai laidunnus ovat perinnebiotooppien perushoitoa, jota täydennetään tarpeen mukaan muilla toimilla. Niittyjen kevät-siivous eli puiden lehtien, oksien ja muun karikkeen poiskeruu on suositeltavaa ja varsinaisilla lehdesniityillä se on oleellinen osa vuotuista hoitoa. Kulutus sopii sekä niitetyille ja laidunneetuille kohteille että etenkin kunnostettaville kohteille, joille on kertynyt kariketta ja kuloheinää. Vanhan karikkeen polttaminen helpottaa niityn niittoa ja parantaa laidunominaisuuksia. Kulotetut alueet tulee aina lisäksi niittää tai laiduntaa.

Lehdesniittyjen käyttö maatalouden tuotantotapana on kadonnut. Lehdesniittyjen uhanalaisten eliöiden säilyttäminen edellyttäisi kaikkien lehdespuiden säilyttämistä, umpeutuvien lehdesniittyjen kunnostusta ja nuorten puiden lehdestyksen aloittamista. Lehdestystä latvomalla voisi käyttää jossain mitassa myös hakamaiden hoidossa, jolloin tällaiset "lehdeshaat" voisivat osittain korvata lehdesniittyjen vähäisyyttä.

Mikäli laitumelle on tarpeen vuokrata eläimiä, pitää jo etukäteen sopia pelisäännöistä, mieluiten kirjallisesti. Tärkeitä asioita ovat vastuukysymykset, aitausten rakentaminen, ylläpito ja purkaminen, eläinten kuljetukset, valvonta ja hoito. Vakuutuksista pitää varmistua, samoin korvausasioista mahdollisten vahinkotapausten varalta.

Seuranta

Hoidon seurannalla varmistetaan, että hoito vaikuttaa toivottuun suuntaan. Seuranta voidaan kohdistaa kasvillisuuteen, kasvistoon tai eläimistöön. Kasvillisuuden seurannalla saadaan parhaat tulokset. Ennalta päätettyihin ilmentäjälajeihin kohdistuva kasviston seuranta tukee kasvillisuusselvitystä erinomaisesti. Eläimistön seuranta on työläämpää eivätkä sen tulokset ole yhtä helposti ja luotettavasti tulkittavissa. Seuranta tulee aloittaa jo ennen ensimmäisiä kunnostustöitä. Valokuvat tukevat hyvin seurantaa ja havainnollistavat kasvillisuuden ja maiseman muutosta hoitokohteella. Kuvauspaikat ja –suunnat sekä kuvaamisen ajankohdat tulee merkitä muistiin.

Kasvillisuuden seurantaan on kehitetty monia joko koealoihin tai vähemmän työläisiin arviointeihin perustuvia menetelmiä. Myös kasvillisuuden tiheyttä ja määrää voidaan arvioida ja mitata kenttäkerroksen korkeutta tai sulkeutuneisuuden astetta. Hoidon vaikutusten havainnointi liittyy arkisiin toimiin, havainnot on vain tehtävä säännöllisesti ja kirjattava muistiin. Kasvillisuuden muutokset todetaan esimerkiksi tiettyjen "plus- ja miinuslajien" esiintymiä seuraamalla. Laidunnuspaineen sopivuus tarkastetaan maastossa. Jos syömätöntä kasvillisuutta on laidunkauden loputtua muuallakin kuin hylkylaikuilla ja pensaiden alla, on laidunnuspaine ollut liian pieni. Kasvukauden lopulla todetaan hoidon tulos ja tehdään tarvittavat muutokset suunnitelmiin seuraavalle vuodelle.

Eräitä kasveja, jotka runsastuessaan indikoivat luonnon monimuotoisuuden vähenemistä ("miinuskasveja").
(Pykälä 2001)

Vuohenputki	Niittynurmikka
Nurmipuntarpää	Pihatatar
Koiranputki	Rönsyleinikki
Piikkiohdake	Vadelma
Koiranheinä	Hevonhierakka
Nurmilauha	Pihatähtimö
Juolavehna	Rikkavoikukat
Maitohorsma	Valkoapila
Nurminata	Nokkonen
Mesiangervo	

Hyvien niittyjen indikaattorikasveja ("pluskasveja").

E = lajin elinympäristö, L = suhtautuminen perinteiseen laidunnukseen (nau-dat), N = suhtautuminen perinteiseen niittoon. Elinympäristö: K = keto, T = tuore niitty, R = kostea niitty ja rantaniitty. Suhtautuminen laidunnukseen ja niittoon: +++ = hyötyy hyvin selvästi tai on jopa riippuvainen, ++ = hyötyy yleensä selvästi, + = hyötyy yleensä. (Salminen ja Kekäläinen 2000.)

	E	L	N
Mäkikaura	K, (T)	+	++
Nurmitatar	T, (R), (K)	++	+++
Ketonoidanlukko	K, T	+++	+++
Ahonoidanlukko	T, (K)	+++	++
Hirssisara	R, T	+++	+++
Lampaannata	K	++	++
Sikoangervo	K	++	++
Keltamatara	K, (T)	++	++
Kirkiruoho	T, K	++	+++
Häränsilmä	K, T	++	+++
Kesämaitiainen	T, K	++	+++
Mäkitervakko	K, (T)	++	++
Jäkki	T, R, K	++	+++
Vilukko	R, T	++	+++
Keväthanhikki	K, T	+++	+++
Kevätesikko	T, (K)	++	+++
Aholeinikki	K	++	++
Purtojuuri	T, R	++	++
Kangasajuruoho	K	+++	++
Kullero	R, T	+	+++

Onnistunut hoito jättää jälkeensä matalakasvuisen, ruoho- ja heinälajistoltaan monipuolisen kenttäkerroksen. Kenttäkerroksen tulee olla sulkeutunut eli paljaita laikkuja ei saa olla. Kuolleen heinän, lehtien ja oksien muodostamaa kariketta on vähän tai ei lainkaan. Lajisto on monipuolinen, jolloin sitä ilmaiseva tunnusluku, esimerkiksi lajimäärä neliometriä kohden on suuri. Vallitsevat kasvilajit puuttuvat. Lajisto koostuu vaateliaista, niukkaravinteisuuteen sopeutuneista niittykasveista. Kookkaat ravinneopportunistit, kuten nokkonen, koiranputki, mesiangervo ja vadelma puuttuvat. Umpeenkasvulle herkkiä lajeja sen sijaan on paljon.

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkoset -sarja:

1. Avoimet perinnebiotoopit 2. Puustoiset perinnebiotoopit

3. Perinnebiotooppien hoidon suunnittelu ja rahoitus 4. Perinnebiotooppien hoitomenetelmät ja -kustannukset

Laadukas perinnebiotooppien hoito on joustavaa ja räätälöityä. Mikäli suunnitteluvaiheessa asetetut konkreettiset hoitotavoitteet eivät toteudu tai kohteen eliölajiston vaste hoitotoimiin ei ole toivotun kaltainen, on hoitotoimia, menetelmiä tai toimien ajoitusta muutettava. Kaikki poikkeamat alkuperäisestä hoitosuunnitelmasta on tarpeen merkitä muistiin, sillä se helpottaa sekä seurantaan että hoitotoimien sovittamista jatkossa.

3. Hoitosuunnitelma ja –päiväkirja

Perinnebiotooppien hoitotoimenpiteet esitetään hoitosuunnitelmassa, joka on tarpeellinen kaikilla hoidettavilla kohteilla ja välttämätön haettaessa kohteen hoitoon maatalouden ympäristötuen erityistukea. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi alueen luonne, aiempi käytötapa ja nykytila sekä se lopputulos, johon hoidolla pyritään. Hoitosuunnitelmaan laaditaan yleiskuvaukset alueen luonnonoloista ja lajistosta, aiemmasta käytöstä, hoitotoimenpiteistä ja jatkohoitomahdollisuuksista. Tärkeintä on hoitotoimien kuvaaminen mahdollisimman yksityiskohtaisesti. Suunnitelmaan merkitään peruskunnostustoimenpiteet sekä vuosittaiset hoitotoimenpiteet. Kunnostettavalta alueelta selvitetään mitä puita ja pensaita raivataan, kuinka paljon raivauksia tehdään sekä raivausten ajankohta. Lisäksi selvitetään kuinka raivausjätteet käsitellään. Ongelmakasvien esiintyminen ja niiden poistamistapa on hyvä mainita erikseen. Laidunnuksesta selvitetään aiottu laidunnustapa ja –aika, laiduneläimet ja niiden määrä, kuten myös uusittavien ja kunnostettavien aitojen tarve. Niitosta selvitetään käytettävät välineet, niittoajankohdat sekä niittojätteen käsittely. Suunnitelmat laaditaan aina yksilöllisesti, kunkin kohteen erityispiirteitä kunnioittaen. Toimenpiteet kuvaillaan siten, että hoidon laatua voidaan arvioida sekä työn aikana että sen jälkeen.

Toimenpidelohkot merkitään suunnitelmakartalle, jonka pohjana voi käyttää valmista peruslokkokarttaa tai peruskartan suurennotta. Kartalle merkitään laidunnuksessa tarvittavat aidat, lisäksi kartalla voi tarpeen mukaan esittää pienempiä toimenpidekuvioita.

Vuosittain tehtyjen hoitotoimien sopivuuden ja oikeellisuuden arvioimiseksi kirjataan muistiin kaikki tehdyt kunnostus- ja hoitotyöt ajankohtineen. Hoitopäiväkirjan pohjalta vuosittaisia hoitotoimia voidaan tarkistaa tarpeen mukaan ja riittävän yksityiskohtaisena se on oivallinen apu hoidon seurannalle. Maatalouden ympäristötuen erityistukisopimukset edellyttävät hoitopäiväkirjan pitämistä sopimuskohteilla tehtävistä toimenpiteistä. Hoitopäiväkirjan pitäminen vastaa pitkälti lohkokirjanpitoa. Se voi olla vapaamuotoinen, mutta siitä tulee ilmetä ainakin lohkon nimi, lohkonumero, pinta-ala sekä tehdyt toimenpiteet. Hoitopäiväkirja on myös luonteva osa itse seurantaan, kun tehtyjen hoitotoimien oheen merkitään silmämääräiset havainnot hoitokohteen kehityksestä ja toimien vaikutuksista.

Laidunnettavilla hoitokohteilla hoitopäiväkirjaan merkittäviä asioita ovat mm. laidunkauden aloitus- ja lopetuspäivämäärät, laiduneläinten laji ja lukumäärä, päiväys ja kuvaus laidunkauden aikaisista eläinmäärän muutoksista sekä mahdolliset muut toimet, kuten niitto ajankohtineen ja jätteen poiskuljetus. Niitettävillä hoitokohteilla hoitopäiväkirjaan merkitään mm. niittoajankohta ja –väline, niitoksen korjuun ajankohta, mahdollisen jälkilaidunnuksen ajankohta, eläinmäärä ja –laji, muutokset laidunnuksessa sekä laiduntamisen lopetusajankohta. Lisäksi selvitetään mahdolliset erot alkuperäiseen hoitosuunnitelmaan sekä niiden syyt ja vaikutukset ympäristöön. TE -keskusten maaseutuosastoilla on saatavana valmiita mallipohjia hoitopäiväkirjasta.

4. Yhteistyötahot ja hankkeen rahoitus

Kaikesta perinnebiotooppien hoidosta koituu kustannuksia, eniten kohteen peruskunnostusvaiheessa. Maatalouden ympäristötuen erityistukien kautta viljelijöitä tuetaan perinnebiotooppien hoidossa ja sen ohella maiseman kehittämisessä sekä luonnon monimuotoisuuden säilyttämisessä. Myös erityisympäristötuen ehtojen ulkopuolelle jääville maiseman- ja luonnonhoitajille on olemassa vaihtoehtoja hoitotyön rahoittamiseen. Merkittävää apua, yhteistyökumppaneita ja talkooväkeä perinnebiotooppien hoitoon voi löytyä myös esimerkiksi kansalaisjärjestöistä (WWF, SLL), paikallisista luonnonsuojeluyhdistyksistä, kyläyhdistyksistä, kouluista, 4H-yhdistyksistä, partiolaisista jne. Pro Agria Maaseutukeskusten maisemanhoidon neuvojat auttavat viljelijöitä erityistuen hakemisessa ja tekevät hakemukseen tarvittavia hoitosuunnitelmia. Myös metsänhoitosuunnitelmaa laadittaessa maanomistajan kannattaa pyytää suunnitelman tekijää huomioimaan mahdolliset puustoiset perinnebiotoopit ja tutkimaan niiden hoidon rahoitusmahdollisuuksia.

Maatalouden ympäristötuen erityistuki

Eriytyisympäristötuet kuuluvat maatalouden ympäristötukijärjestelmään, joka jakautuu kaikille viljelijöille tarkoitettuihin perus- ja lisätoimenpiteisiin sekä erilaisiin vapaaehtoiisiin, tehokkaampia toimenpiteitä vaativiin erityistukimuotoihin. Perinnebiotooppien hoidon erityistuella viljelijälle maksetaan korvausta hoitotoista aiheutuneista kuluista ja tulonmenetyksistä enimmillään 420,47 euroa hehtaarilta vuodessa (tieto vuodelta 2003). Erityistukea haetaan TE -keskusten maaseutuosastolta, jonne hakemukset jätetään liitteinen.

Hakemuksen liitteenä tulee olla sijaintikartta, suunnitelmakartta ja hoitosuunnitelma sekä kustannuslaskelma. Kustannuslaskelmassa tulee eritellä peruskunnostuskulut ja vuosittaiset hoitokulut erikseen. Peruskunnostuskuluista tulee eritellä työmäärät toimenpiteittäin, yksikkökustannukset sekä kustannukset pinta-alayksikköä (€/ha) kohti laskettuna. Myös kohtuulliset suunnittelukulut voi merkitä peruskunnostuskuluihin kuuluviksi. Vuosittaiset hoitokulut tulee eritellä vastaavasti.

Esimerkkejä peruskunnostuskuluista. (Partanen ym. 2003)

- Suunnitelman laatiminen
- Puiden ja pensaiden raivaaminen ja raivaustähteiden poisvieminen
- Paimenlaitteen ostaminen
- Juomaveden järjestäminen
- Aidan rakentaminen, aitamateriaalien hankkiminen
- Niittokaluston hankkiminen
- Seipäiden hankkiminen

Perinnebiotoopin hoidon sekä luonnon monimuotoisuuden edistämisen erityistukisopimuksilla edistetään maatalousympäristöjen monimuotoisuutta. Perinnebiotoopin hoidosta voidaan tehdä 5-vuotinen sopimus, luonnon monimuotoisuuden edistämistä voidaan viljelijän valinnan mukaan tehdä joko 5- tai 10-vuotinen sopimus. Sopimuksen tekeminen edellyttää, että viljelijä on sitoutunut ympäristötuen perustoimenpiteisiin, hänellä on viljelyksessä vähintään 3 hehtaaria tukikelpoista peltoa tai 0,5 hehtaaria puutarhakasveja ja haettu sopimusala on vähintään 0,15 hehtaaria (voi koostua vähintään 0,05 hehtaarin lohkoista). Erityistukea voi hakea myös vuokramaalle, kunhan kirjallinen vuokrasopimus on voimassa koko erityistukikauden ajan. Erityistukisopimuksia tehtäessä etusijalla ovat arvokkaiksi luokitellut ja

Esimerkkejä vuosittaisista hoitokuluista. (Partanen ym. 2003)

- Puiden ja pensaiden raivaaminen ja raivaustähteiden poisvieminen
- Niittäminen, niitoksen poiskorjaaminen
- Aidan kunnan tarkastaminen, korjaaminen ja uusiminen
- Juomavedestä huolehtiminen
- Laiduneläinten valvonta
- Laiduneläinten kuljetukset
- Laiduneläinten vuokraus
- Hoitopäiväkirjan pitäminen

Perinnebiotooppien hoidon ohjevihkoset -sarja:

1. Avoimet perinnebiotoopit 2. Puustoiset perinnebiotoopit

3. Perinnebiotooppien hoidon suunnittelu ja rahoitus 4. Perinnebiotooppien hoitomenetelmät ja -kustannukset

Natura 2000 -verkostoon kuuluvat perinnebiotoopit ja sellaiset kohteet, joilla on edellisellä ohjelmakaudella ollut vastaava erityistukisopimus. Myös arvokkaiden alueiden yhteydessä olevien kunnostuskelpoisten kohteiden hoito on tärkeää. Haettaessa jatkosopimusta aiemmin erityistukea saaneelle hoitohankkeelle, on muistettava liittää hakemuksen oheen päivitetty hoitosuunnitelma kustannuslaskelmineen. Tässä uudessa suunnitelmassa on hyvä tarkastella edellisen tukikauden aikana tehtyjen toimien vaikutuksia, toteutuneita ja toteutumattomia tavoitteita sekä asettaa uusia tavoitteita tai välietappeja hoitohankkeelle. Ennen sopimus päätöksen tekemistä hakemus käy lausunnolla alueellisessa ympäristökeskuksessa. Maanomistajan kanssa sovitaan maastokäynnistä, jolloin alueellisen ympäristökeskuksen edustaja tutustuu kohteeseen ja voi vielä antaa neuvoja sen hoidosta. Lausunnossaan ympäristökeskus arvioi kohteen sopivuutta sopimuskohteeksi sekä hoitosuunnitelman asianmukaisuutta kyseisen kohteen kunnostamiseen ja hoitoon. Tarvittaessa ympäristökeskus voi lausunnossaan antaa hoitosuosituksia tai ehtoja sopimuksen tekemiselle. Lausunnon antamisen jälkeen hakemus palautuu TE –keskukseen, joka tekee päätöksen hoitosopimuksen laatimisesta.

Sopimusehtojen mukaan aluetta ei saa muokata, lannoittaa, käsitellä torjunta-aineilla, ojittaa tai metsittää. Niitetty kasvillisuus on kerättävä pois ja laidunnus on toteutettava niin ettei se aiheuta rehevöitymistä tai haitallista eroosiota. Laidunnuspaine ja laidunkierto on sovitettava niin, ettei hoitokohteella laiduntaville eläimille tarvitse antaa lisärehua. Hoitokohde on aidattava erikseen viljellyistä laidunnurmista eikä sitä saa käyttää pelkästään yölaitumena. Erityistukisopimus edellyttää hoitopäiväkirjan pitämistä lohkoittain. Lisätietoa erityisympäristötuesta saa tukioppaista sekä TE –keskusten maaseutuosastoilta.

Metsätalouden ympäristötuki

Puustoiset perinnebiotooppityypit eivät aina ole maankäyttöluokitukseltaan maatalousaluetta, jolloin niiden hoitoon ei voi saada maatalouden erityisympäristötukea. Alueelliset metsäkeskukset tekevät tilakohtaista metsäsuunnittelua, jossa metsänomistaja voi pyytää huomioimaan tilallaan mahdollisesti olevat kunnostuskelpoiset hakamaat ja metsälaitumet. Kestävän metsätalouden rahoituksesta annetun lain (1094/1996, muutettu 1286/1997) perusteella voidaan yksityiselle metsänomistajalle hakemuksesta myöntää rahoitusta mm. metsien biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseen ja metsäluonnonhoitoon. Metsätalouden ympäristötuki on ohjattu ensisijaisesti metsälain 10 §:n mukaisten erityisen tärkeiden elinympäristöjen säilyttämisestä ja hoidosta johtuviin kustannuksiin ja menetyksiin. Tukea voidaan myöntää myös puustoisten perinnebiotooppien hoidon rahoittamiseen. Metsätalouden ympäristötuesta päättävät alueelliset metsäkeskukset.

Kansallinen hankerahoitus

Ympäristöhallinnon perinnemaisemien hoitoraha, uhanalaisten lajien hoitoraha ja YTY -raha (ympäristötyöraha) on tarkoitettu pienien käytännön hoitotöiden ja suunnittelun tukemiseen. Alueellinen ympäristökeskus jakaa myös saariston ympäristönhoitoavustusta. Rahojen jakamisperusteissa on jonkin verran alueellista vaihtelua ja erilaisia painotuksia, jotka on syytä tarkistaa oman alueen ympäristökeskuksesta. Esimerkiksi YTY –rahoituksen pääpaino on ollut Suomen pohjois-, keski- ja itäosissa, joissa 1990-luvun alkupuolelta lähtien toteutetuilla hankkeilla on ollut merkitystä myös maaseudun työllisyydelle ja asuttuna pysymiselle. Saariston ympäristönhoitoavustuksella puolestaan tuetaan saariston kehityksen edistämistä annetun lain (494/1981) mukaisissa merialueen ja sisävesistöjen saaristokunnissa tehtävää ympäristönhoitotyötä, myös perinnemaisemien kunnostusta ja hoitoa. Tukien saaminen edellyttää, että hankkeen avustamista ei ole järjestetty muulla lainsäädännöllä eli esimerkiksi maatalou-

den erityisympäristötukea ja muuta julkista rahoitustukea ei voi saada päällekkäin samalle kohteelle.

TE -keskukselta voi hakea avustusta perinneympäristöjen vaalimiseen ns. maatalouden rahoitustuen muodossa. Avustus voi kattaa 20 % hyväksyttävistä kustannuksista perinnemaiseman hoidon ensimmäisen vuoden investoinneissa. Avustettavan hankkeen kokonaiskustannuksien tulee olla vähintään 5000 euroa.

Kansallisin varoin toteutettava POMO+ -ohjelma (Paikallisen omaehtoisuuden maaseutuohjelma) koskee vuosia 2002-2006. Ohjelmalla laajennetaan EU:n LEADER -toimintatapaa kansallisin varoin. Rahoituksesta 80 % tulee valtiolta ja 20 % ryhmien toiminta-alueiden kunnilta. POMO -rahoituksella on mm. Varsinais-Suomen Paimiossa kunnostettu ketoa, ja muutamissa hankkeissa eri puolilla Suomea muutoin hoidettu maisemia. Esimerkiksi Etelä-Karjalassa maisemanhoitohankkeeseen liittyi myös nuorten työllistämistavoite. Alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma eli toimintaryhmä päättää rahoitettavista hankkeista alueelle laatimansa kehittämissuunnitelman mukaisesti. Suomessa toimii 58 toimintaryhmää (tieto vuodelta 2003), jotka saavat rahoituksensa EU-osarahoitteisista LEADER+, ALMA- ja tavoite 1 -ohjelmista sekä kansallisesta POMO+ -ohjelmasta. Lisätietoa toimintaryhmistä saa mm. Suomen Kylätoiminta ry:stä.

EU:n hankerahoitus

Suhteellisen lyhytaikaisia perinnemaisemien hoito- ja kunnostushankkeita on mahdollista rahoittaa myös EU:n rakennerahastojen ja Life-hankkeiden kautta.

Life on Euroopan unionin ympäristöalan rahoitusjärjestelmä, jonka kautta tuetaan luonnonsuojelu- ja ympäristöhankkeita. Life-ohjelman kolmas vaihe (Life III-asetus) koskee vuosia 2000-2004. LIFE -rahoitusväline sisältää useita osa-alueita, joista perinnemaisemia ajatellen tärkein on luonnon Life (Life Nature). Joissain tapauksissa myös ympäristön Life (Life Environment) on tarkoituksenmukainen, sillä on rahoitettu esimerkiksi Salon seudulla myös kulttuurimaisemien hoidon neuvontaa sisältävää Vihreä laakso -hankekokonaisuutta. Life-hankkeet ovat EU:n ja hakijan välisiä yhteistyöhankkeita. Yhteisö rahoittaa kutakin hanketta korkeintaan 50 %, erityistapauksissa enintään 75 %. Muu osa rahoituksesta on kansallisista rahoituslähteistä ja sen on oltava selvä Life-tukea haettaessa. Hankkeiden kestoksi suositellaan 2-4 vuotta ja niiden kokonaiskustannusarvioksi enemmän kuin 200 000 euroa. Luonnon Life-rahoitusta myönnetään pääasiassa Natura 2000-ohjelmaan hyväksytyille kohteille. Mikäli hanke keskittyy ensisijaiseksi katsotun lajin suojeluun, rahoitusta voi saada myös muulle kuin Natura 2000 -alueelle. Perinnemaisemien hoitoa on Life-hankkeisiin sisällytetty esimerkiksi Liminganlahdella, Saaristomerellä, Yyterissä, Viikin - Vanhankaupunginlahdella, Kolilla ja Hankoniemellä. Luonnon Life-rahoitusta voivat hakea EU:n jäsenvaltioiden yksityiset kansalaiset tai yhteisöt, rahoitusta haetaan EU-komissiolta.

EU:n rakennerahasto-ohjelman yhtenä keskeisenä sisältönä on luonnon- ja ympäristönsuojelu sekä kestävä kehitys. Tähän liittyviä rakennerahastoja ovat Euroopan aluekehitysrahasto (EAKR), Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EMOTR). Rakennerahasto-ohjelmia toteutetaan jäsenmaissa kansallisten tavoiteohjelmien pohjalta. Ohjelmakaudella 2000-2006 Suomi on jaettu tavoitealueisiin 1 ja 2, joille on laadittu omat ohjelmansa. Sekä Pohjois- ja Itä-Suomen tavoite 1-ohjelmaan että Etelä- ja Länsi-Suomen tavoite 2 -ohjelmaan sisältyy luonnon, maaseutu- ja kulttuuriperinnön ja

alueellisen identiteetin vaalimiseen liittyviä toimenpidekokonaisuuksia, joita toteuttavien yksittäisten hankkeiden rahoitus on järjestetty alueellisten ympäristökeskusten kautta.

Alueellista maaseudun kehittämisohjelmaa (ALMA) toteutetaan tavoite 1 –ohjelma-alueen ulkopuolella. ALMA –ohjelman hallinto- ja maksuviranomaisena toimii maa- ja metsätalousministeriö. Käytännön toimeenpanosta alueellaan vastaavat TE -keskusten maaseutuosastot, joista tukea voi hakea ympäri vuoden. Toteutettavien hankkeiden valintakriteerit vaihtelevat hieman kunkin TE –keskuksen omien alueellisten ja toimialoittaisten painotusten mukaisesti. Kehittämishanke on useampivuotinen mutta kuitenkin enintään 3 vuotta kestävä projekti, jota toteutetaan ennalta laaditun hankesuunnitelman mukaisesti. Kehittämishankkeen vastuullisena hakijana ja toteuttajana voi olla esimerkiksi luonnollinen henkilö, kunta, kunnallinen kehittämisyritys tai rekisteröity yhdistys. Hankkeella tulee olla myös nimetty hankevetäjä, joka johdattaa hankkeen toteuttamista sekä vastaa yhteydenpidosta rahoittajiin. Perinnemaisemiin liittyen tuen kohteena voi olla vaikkapa kylien ja ympäristön kehittäminen, alueen matkailupalvelujen kehittäminen sekä reitistöjen kehittäminen. Lounais-Suomen ympäristökeskuksen ALMA-rahoitteisen Maisemajuna-hankkeen tavoitteena on 2003-2006 kunnostaa yhteensä 300 ha perinnemaisemia Salon seudulla, pääasiassa tuoreita niittyjä ja hakamaita. Hanke testaa samalla raivattavasta puustosta saatavan tulon (mm. haketta energiakäyttöön) suhdetta työkuustannuksiin. Työpalvelut ostetaan Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiriltä. Hankkeessa on runsaasti yhteistyökumppaneita, joiden rahoitusosuus yhdessä yksityisten rahoittajien kanssa on noin 20 % hankkeen kokonaisrahoituksesta. Lisätietoja hankkeesta saa Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta.

Tavoiteohjelmien ja ALMA -ohjelman lisäksi EU rahoittaa ns. yhteisöaloitteita, kuten maaseudun kehittämisohjelmaa LEADER+ sekä valtioiden ja alueiden välistä yhteistyötä edistävää Interreg III –ohjelmaa. Vuosia 2000-2006 koskeva LEADER+ -ohjelma rahoittaa paikallisia maaseudun kehittämisprojekteja. Ohjelmaa toteuttavat kansallisen POMO -ohjelman tapaan alueelliset toimintaryhmät, joten työhön voi osallistua kuka tahansa asiasta kiinnostunut. Esimerkiksi Pirkanmaalla Ylöjärven kunta on LEADER –rahoituksen turvin kartoittanut perinnebiotooppiensa tilaa ja organisoinut niiden hoitoa. Interreg III A Etelä-Suomen rannikko-seutu –yhteisöaloitetta toteutetaan vuosina 2000-2006 yhdessä Viron kanssa. Aiemmin (1999-2001) Interreg -rahoituksella on toteutettu mm. "Varsinais-Suomen ja Viron perinnemaisemat" –hanke, jossa rahoituksen hakijana oli Lounais-Suomen ympäristökeskus yhteistyössä Viron perinnemaisemayhdistyksen kanssa. Hanke mm. valmisteli useita maisemanhoidon yleissuunnitelmia.

Aiheesta lisää

Borg, P. 1983: Luonnon- ja maisemanhoidon opas. WSOY.

Borg, P. ym. 1996: Ketojen ja niittyjen hoito-opas. Suomen luonnonsuojeluliitto ry.

Ekstam, U. ja Forshed, N. 1992: Om hävdens upphör. Kärnväxter som indikatorarter i ängs- och hagmarker. Naturvårdsverket förlag.

Ekstam, U. ja Forshed, N. 1996: Äldre fodermarker. Naturvårdsverket förlag.

Hagelberg, E. 2003: Työtä perinnemaisemien parhaaksi. Varsinais-Suomen luonnonsuojelupiiri ry.

Hægström, C.-A. ym. 1995: Toukohärkä ja kultasiipi – niityt ja niiden hoito. Otava.

Lindgren, L. 2000: Saariston laitumet. Metsähallitus ja Oy Edita Ab.

Partanen, H. ym. 2003: Maisemanhoito - Luonnon monimuotoisuus – Perinnebiotoopit. Maatalouden ympäristötuen erityisasetus v. 2000-2006. Maa- ja metsätalousministeriö.

Pykälä, J. 2001: Perinteinen karjatalous luonnon monimuotoisuuden ylläpitäjänä. Suomen ympäristö 495.

Ruuhijärvi, R. ym. (toim.) 2000: Metsien suojelun tarve Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla. Etelä-Suomen ja Pohjanmaan metsien suojelun tarve –työryhmän mietintö. Suomen ympäristö 437.

Salminen, P. ja Kekäläinen, H. (toim.) 2000: Perinnebiotooppien hoito Suomessa. Perinnemaisemien hoitotyöryhmän mietintö. Suomen ympäristö 443.

Vainio, M., Kekäläinen, H., Alanen, A. ja Pykälä, J. 2001: Suomen perinnebiotoopit. Perinnemaisemaprojektin valtakunnallinen loppuraportti. Suomen ympäristö 527.